

# Kowalczyk-Heyman, Elżbieta

---

## Dwa nowe, czternastowieczne poświadczenia wsi mazowieckich

---

Rocznik Mazowiecki 17, 137-140

---

2005

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej [bazhum.muzhp.pl](http://bazhum.muzhp.pl), gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych [mazowsze.hist.pl](http://mazowsze.hist.pl).

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Elżbieta Kowalczyk-Heyman  
Instytut Archeologii UW

## Dwa nowe, czternastowieczne poświadczenia wsi mazowieckich

W ciągu ostatnich kilkunastu lat wielokrotnie zwracałam uwagę na prawie całkowitą nieobecność źródeł krzyżackich w badaniach nad dziejami osadnictwa północnego Mazowsza. Nie byłam w tym osamotniona. Podobnego zdania był Wiesław Sieradzan<sup>1</sup>, zestawiając nazwy wsi mazowieckich zaczerpnięte z materiałów odnoszących się do procesów mazowiecko-krzyżackich z danymi zawartymi w wydanych wówczas zeszytach mazowieckiej części słownika historyczno-geograficznego ziem polskich w średniowieczu<sup>2</sup>.

Sięgnięcie po owe przekazy dało bardzo interesujące rezultaty. Oto na przykład, w trakcie studiów nad pograniczem mazowiecko-krzyżackim, wyjaśniono zagadkę *Mucolburga/Mockenberga*<sup>3</sup>, znanego od początku XV w. Jego utożsamienie z Komorówgrodem, poprzednikiem Janowa, księżęcego miasta nad Orzycem, zostało zaakceptowane przez polskich mediewistów. Innym przykładem jest odnalezienie najstarszego poświadczenia dzisiejszego Krasnosielca, gm. loco, nazywanego wcześniej Siedlcem, wsi położonej na lewym brzegu Orzyca, na wschód od Przasnysza. Jego nazwę zapisano jako *Seelcz* w liście komtura ostródzkiego Henryka Holta z 1413 r., ale w części odnoszącej się do ujazdu granicznego mazowiecko-krzyżackiego, odbytego w 1374 r.<sup>4</sup> Uzyskano w ten sposób nie tylko starsze o 12 lat poświadczenie wsi, ale też przybliżono czas i okoliczności przejścia jej

<sup>1</sup> W. Sieradzan, *Nazwy miejscowe północnego Mazowsza w edycji źródłowej „Lites ac res gestae inter Polonos Ordinemque Cruciferorum”*. Przyczynek do dziejów osadnictwa na pograniczu mazowiecko-pruskim, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1995, nr 3 (209), s. 285-290, wydany ponownie w: *Studia i Materiały z dziejów Ziemi Zawkrzeńskiej*, t. 3, Mława 1996, s. 171-177.

<sup>2</sup> *Słownik historyczno-geograficzny województwa płockiego w średniowieczu* (dalej cyt. S. w. płock.), oprac. A. Borkiewicz-Celińska, z. 1-2, Wrocław 1980-1981.

<sup>3</sup> Nazwa ta ma kilka odmian pisowni, por. E. Kowalczyk, *Dzieje granicy mazowiecko-krzyżackiej (między Drwęcą a Pisą)*, Warszawa 2003, s. 111-112.

<sup>4</sup> W. Długokęcki, E. Kowalczyk, *Nieznane opisy granicy mazowiecko-krzyżackiej. Cz. II Granica komturstwa bałgijskiego (prokuratorstwo piskie i elckie)*, „Kwartalnik Historyczny”, R. 111, 2004, nr 1, s. 45.

z rąk książęcych w ręce Paszka (Pawła) z Radzanowa, uczestnika owego ujazdu, który w 1386 r. ufundował tu kościół parafialny<sup>5</sup>.

Lektura innego dokumentu krzyżackiego, sprawozdania-protokołu z wydarzeń, które rozegrały się w lecie 1360 r. w okolicy Rajgrodu, ujawnia dwie kolejne nazwy wsi mazowieckich, których jak dotąd nie uwzględniono w badaniach osadniczych i toponomastycznych, mimo że od pierwszego wydania tego dokumentu minęło ponad 160 lat<sup>6</sup>. Oto wśród rycerstwa mazowieckiego, nadzorującego w Rajgrodzie wznoszenie grodu z polecenia Kazimierza Wielkiego, odnajdujemy Dobrogosta z *Cannink* i Bronisza z *Sulostase*. Ani kolejni wydawcy dokumentu: Johannes Voigt i Klaus Conrad, ani Hans Koeppen, który opisanemu wydarzeniu poświęcił osobny artykuł<sup>7</sup>, nie potrafili zidentyfikować pierwszej postaci i miejscowości. Zapis nazwy wsi jest wprawdzie skażony, nie na tyle jednak, aby nie można było pokusić się o to, a w konsekwencji o identyfikację osoby Dobrogosta. Ponieważ odczytanie imienia Dobrogosta (*Dobragust*) nie budzi wątpliwości, zaczniemy od tej postaci.

Oto w wydanej ostatnio trzeciej części *Nowego Kodeksu Dyplomatycznego Mazowsza*, w dokumencie pochodzącym z 1375 r., a zniszczonym w 1944 r., pojawia się niezidentyfikowany przez wydawców Dobrogost<sup>8</sup>. Interesujący nas dokument wystawił Siemowit IV. Potwierdzono w nim podział dóbr między Piotra, cześnika płockiego, Macieja, kasztelana kamienieckiego i Dobrogosta. Posiadłości Piotra obejmowały Rydzewo, Miszewo, Ujazdowo i połowę wsi *Zorawey*<sup>9</sup>. Identyfikacji Dobrogosta oraz pozostałych odbiorców dokumentu dokonał dopiero Kazimierz Pacuski. Uznał on, że wszystkie postaci to przedstawiciele rodu Lubiczów, z czym należy się zgodzić<sup>10</sup>. Wątpliwości budzi, lub raczej wymaga dalszych badań, tylko ostrożne domniemanie o powiązaniu Dobrogosta ze wsią Wielkie (dziś Wielgie) w ziemi dobrzyńskiej i uznanie go za protoplastę Wielickich.

Na kolejny trop natrafiamy po lekturze książki znakomitej badaczki dziejów Mazowsza w XIV w., Anny Supruniuk. Uczona ta, badając otoczenie księcia Siemowita IV, omówiła postać Piotra, zwanego Dzieweczką, piszącego się z Kanigowa, podsędką zawkrzeńskiego, którym zapewne został około 1422 r.<sup>11</sup> On i jego brat

<sup>5</sup> E. Kowalczyk, *Krasnosielec – najstarszy epizod z dziejów wsi*, „Rocznik Mazowiecki”, t. 15, 2003, s. 165-167.

<sup>6</sup> *Codex Diplomaticus Prussicus*, t. III, wyd. J. Voigt, Königsberg 1843, nr 87; ostatnio *Preussisches Urkundenbuch* (dalej cyt. Pr. Urk.), t. V/2, wyd. wyd. K. Conrad, Marburg 1973, nr 894.

<sup>7</sup> H. Koeppen, *Die Verhandlungen um den Abbruch der Burg Rajgród und deren Zerstörung*, w: *Studien zur Geschichte des Preussenlandes. Festschrift für Erich Keyser zu Seinem 70. Geburtstag daegebracht von Freunden und Schüler*, red. E. Bahr, Marburg 1963, s. 47-57.

<sup>8</sup> Dokument spalił się w 1944 r., A. Gieysztor, *Owies w daninach łowieckich w Polsce średniowiecznej*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, R. 11, 1963, nr 2, s. 232 nr 12; *Nowy Kodeks Dyplomatyczny Mazowsza* (dalej cyt. NKDM), cz. 3 *Dokumenty z lat 1356-1381*, wyd. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, Warszawa 2000, nr 159.

<sup>9</sup> Wedle A. Supruniuk, *Uzupelnienia i uwagi do Nowego kodeksu dyplomatycznego Mazowsza, część III: dokumenty z lat 1356-1381*, „Studia Źródłoznawcze”, t. 40, 2002, s. 141, *Zorawey*, to może Żurawin w ziemi płockiej.

<sup>10</sup> K. Pacuski, *Uzupelnienia i sprostowania do cz. III Nowego Kodeksu dyplomatycznego Mazowsza, część III: dokumenty z lat 1356[-1381]*, „Studia Źródłoznawcze”, t. 40, 2002, s. 181-182.

<sup>11</sup> A. Supruniuk, *Otoczenie księcia mazowieckiego Siemowita IV (1374-1426). Studium o elicie politycznej Mazowsza na przełomie XIV i XV wieku*, Warszawa 1998, s. 239-240.

Andrzej, piszący się z Kanigowa i Szydłowa<sup>12</sup>, kanonik płocki, byli synami Dobrogosta, herbu Luba (Lubicz), z Szydłowa. Myślę, że nic nie stoi na przeszkodzie, aby tę ostatnią postać utożsamić z Dobrogostem z *Cannink*, a tym samym odczytać *Cannink* jako Kanigowo. Ze znanych nam zapisów wynika, że w przeciwieństwie do innych członków rodziny nie zrobił on kariery urzędniczej, podobnie jak jego potomkowie.

Kanigowo, gm. Bodzanów, położone około 19 km na wschód od Płocka, do chwili obecnej znane było z poświadczenia z 1408 r., w którym wymieniono Jakuba z żoną Zdziechną, piszących się z tej wsi<sup>13</sup>. Przywołany zapis poświadcza istnienie tej wsi już pół wieku (48 lat) wcześniej.

Kanigowo to nazwa dzierzawcza. Toponomasty wywodzą ją od nazwy osobowej \**Kaniga* < *Kania*<sup>14</sup>. Przekształcenie *Kania* > *Kaniga* dokonało się za pomocą sufiksu *-iga, -ig*, który tworzy wyrazy pospolite, zamieniając je na nazwiska. Zdaniem Mikołaja Rudnickiego sufiks ten przybierał „w pewnym okresie funkcję szczególnie nazwiskową, formując nazwiska od imion pierwotnych”, np. *Szela* > *Szeliga*, *Smola* > *Smoliga*<sup>15</sup>.

Nazwę Kanigowo nosi obecnie w Polsce jeszcze jedna wieś, położona na obszarze dawnego państwa zakonnego, 5 km na południe od Nidzicy. Istniała już w 1371 r. i jej nazwę zapisano wówczas jako *Canegaw*<sup>16</sup>. W nie znanym dotąd poświadczeniu z lat 1412-1413 nadal brzmi ona *Kanegaw*<sup>17</sup>. Rozalia Przybytek wprowadziła nazwę tego Kanigowa, za Georgiem Gerullisem, od pruskiej nazwy \**Kanegaws*, utworzonej od nazwy osobowej \**Kanegs*<sup>18</sup>. Późniejsze zapisy nazwy wsi uległy silnemu zniekształceniu pod wpływem języka niemieckiego<sup>19</sup>.

Wieś leży tuż przy granicy mazowiecko-krzyżackiej, wyznaczonej w 1343 r., na terenie odebranych Mazowszu, o którego zwrot dopominali się książęta mazowieccy jeszcze po bitwie grunwaldzkiej<sup>20</sup>. Okoliczności te oraz to, że wszyscy znani właściciele i mieszkańcy wsi byli Polakami (zapewne Mazowszanami), każe

<sup>12</sup> *Bullarium Poloniae*, t. 4 1417-1431, wyd. I, Sułkowska-Kuraś, S. Kurać, H. Wajs, Romae-Lublina 1992, s. 71, nr 388, 1419 r. *Sup. nob. Andreas Dobrogosty de Schidlowo*; inne poświadczenia wykorzystane zostały w pracy: A. Radziwiński, *Prałaci i kanonicy kapituły katedralnej płockiej w XIV i I poł. XV w. Studium prozopograficzne*, t. 2, Toruń 1993, s. 34 nr 13.

<sup>13</sup> S. w. płock., z. 2, s. 112.

<sup>14</sup> K. Zierhoffer, *Nazwy miejscowe północnego Mazowsza*, Wrocław 1957, s. 205; U. Wójcik, *Kanigowo* (2), w: *Nazwy miejscowe Polski. Historia – Pochodzenie – Zmiany* (dalej cyt. NMP), [t.] 4, red. K. Rymut, Kraków 2001, s. 321-322.

<sup>15</sup> M. Rudnicki, *Sufiksy ze spółgłoską -g-*, „*Slavia Occidentalis*”, t. 10, 1931, s. 278-304, zwłaszcza s. 284.

<sup>16</sup> Pr. Urk., t. VI/2, wyd. K. Conrad, Marburg 2000, nr 895.

<sup>17</sup> W. Długokęcki, E. Kowalczyk, op. cit., s. 39, 47; por. W. Kętrzyński, *O ludności polskiej w Prusiech niegdyś krzyżackich*, Lwów 1882, s. 338-339.

<sup>18</sup> R. Przybytek, *Ortsnamen baltischer Herkunft im südlichen Teil Ostpreussens (Nazwy miejscowe pochodzenia bałtyckiego w południowej części Prus Wschodnich)*, Stuttgart 1993, s. 98; tejże, *Kanigowo* (1), w: NMP, [t.] 4, s. 321; G. Gerullis, *Die altpreussischen Ortsnamen gesammelt und sprachlich behandelt*, Berlin-Leipzig 1922, s. 55.

<sup>19</sup> Zastanawia łatwość, z jaką toponomasty orzekają o pochodzeniu nazw miejscowych na podstawie znacznie zniekształconych, często jednostkowych zapisów, bez uwzględnienia dziejów osadnictwa badanego obszaru i okoliczności, w których dochodziło do zapisania takich nazw.

<sup>20</sup> Por. E. Kowalczyk, *Dzieje granicy...*, s. 206-208, 214.

wziąć pod uwagę także prawdopodobieństwo polskiego rodowodu jej nazwy. Mogło to być nawet przeniesienie nazwy z Kanigowa płockiego.

Jak pamiętamy, w sprawozdaniu-protokóle z 1360 r. wymieniono także Bronisza (*Bronischa*) z *Sulostase*. Wydawcy dokumentu miejscowość tę zidentyfikowali z Sułostowem, obecnie Słustowem, gm. Nasielsk, z dawnej ziemi zakroczymskiej<sup>21</sup>. Tymczasem w polskich publikacjach Sułostowo znane jest dopiero od początku XV w.<sup>22</sup> Jego nazwa należy także do dzierżawczych i jest wyprowadzana od nazwy osobowej \**Sulost*, derywowanej od którejś z nazw osobowych w rodzaju *Sulimir*, *Sulislaw* lub podobnych<sup>23</sup>. Osoba Bronisza nie została zidentyfikowana przez wydawców, zatem znów należało przyjrzeć się mazowieckim dokumentom odnoszącym się do Sułostowa.

Dowiadujemy się z nich, że na początku XV w. doszło do transakcji między Jakuszem (Jakubem) z Sułostowa a Broniszem (*Bronissio*) ze Świeszewa<sup>24</sup>. Jakusz sprzedał wówczas Broniszowi swoją część Sułostowa. Sułostowo leży około 1 km od Świeszewa i wraz z innymi wsiami tworzyło gniazdo rodu Grabiów<sup>25</sup>. Wedle wszelkiego prawdopodobieństwa dokonujący opisanej transakcji Bronisz był bliskim krewnym Bronisza, wymienionego w 1360 r. Mógł być jego synem lub bratankiem. Być może po dokonaniu poszerzonej kwerendy uda się ustalić pewnie więź rodzinną zachodzącą między nimi. Bez względu jednak na to, Sułostowo ma metrykę starszą od dotychczasowej o pół wieku.

Omówiony przykład obu wsi wskazuje, że zasób źródeł do badań nad średniowiecznym osadnictwem mazowieckim nie został ostatecznie rozpoznany i należy spodziewać się dalszego jego powiększenia, choć niewątpliwie w niewielkim zakresie.

<sup>21</sup> Por. przyp. 6-7.

<sup>22</sup> Np. *Księga ziemiska zakroczymska pierwsza 1423-1427*, wyd. A. Rybarski, *Najdawniejsze księgi sądowe mazowieckie*, t. II, cz. I, Warszawa 1920, nr 508 z 1424 r.; por. przyp. 24.

<sup>23</sup> K. Zierhoffer, op. cit., s. 352; por. A. Cieślakowa (przy współudziale J. Szymowej i K. Rymuta), *Odapelatywne nazwy osobowe*, w: *Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych*, cz. 1, Kraków 2000, s. 295.

<sup>24</sup> *Metryka Koronna* 3, 8 ([1421 r.] c. 1456 r.) i 3, 105v – ([1414-1425 r.] c. 1456 r.).

<sup>25</sup> Chciałabym w tym miejscu podziękować za konsultacje udzielone mi przez Kazimierza Pacuskiego.